

Proj.nr. 8077

HSB Gambrinus AB

Madeleine Andersson

Jönköping 2020-01-24

Antikvariskt utlåtande över förslag på ändring av detaljplaner EII169 och EII505 (Klubban 3, Kniven 4-5, Karlsborg 4-6 m.fl.)

Bakgrund

Diarienummer: 2016:06

HSB Göta har ansökt om ändring av detaljplan EII169 och EII505 (Klubban 3, Kniven 4-5, Karlsborg 4-6 m.fl.) inom Torpa/Söder i Jönköpings kommun.

Syftet med planändringen är att möjliggöra inredning av vindsutrymmen till lägenheter.

Detta utlåtande avser fastigheten: Klubban 3 i Jönköpings kommun.

Fasad mot Brahegatan

Sammanfattning:

Enligt min bedömning kommer inredning av vindsutrymmen med varsamt anpassade takkupor och homejor inte att påverka kulturmiljön eller byggnadens kulturhistoriska värden, i så stor utsträckning att, miljöbalkens 3 kap. 6 §, "påtaglig skada på riksintressen," eller PBL:s 8 kap. 13 §, förvanskingsförbud är tillämpliga.

Riksintresse för kulturmiljövården

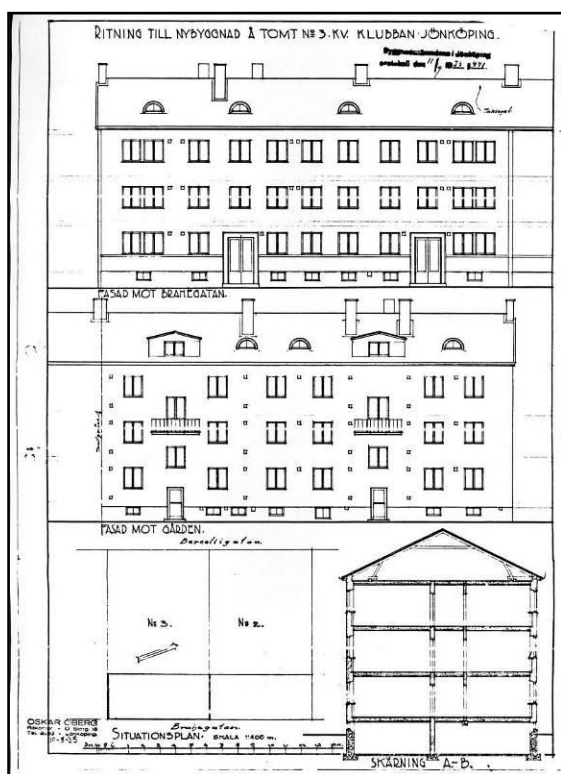
Kvarteret Klubban 3 ingår i område, *Jönköping F 69*, riksintresse för kulturmiljövården enligt 3 kap. 6 § miljöbalken.

Motiveringen är "... Stadsdelen Söder och del av Torpa som visar stadsbyggnadsutvecklingen under 1900-talets tidigare del med ett planmönster som utgår från den äldre rutnätsplanen och sedan antar den tidstypiska oregelbundna, terränganpassade formen och med bebyggelse av flerbostadshus som är karaktäristisk för 1920-talets klassicism och funktionalismen." Sid. 12.

Kulturminnesvårdsprogram för Jönköpings kommun

Kvarteret Klubban ingår som en kulturhistoriskt värdefull stadsmiljö enligt beslut i KF § 323 (1989-09-28).

Fastigheten klubban 3 är uppförd år 1935 efter ritningar av arkitekt Oskar Öberg.

Förändringar har skett år:

- 1968. Invändig ombyggnad, badrum och kök.
- 1977. Ny fasadbeklädnad på gaveln med fasadtegel.
- 1984. Fasaderna tilläggsisolerades med Serporock.
- 1980-talet (förmodligen) fönster bekläddes med plåt.

Arkitekt Oskar Öberg (1884 – 1940) var huvudsakligen verksam i Jönköping med omnejd. Öberg anställdes år 1910 av Jönköpings stad, men ritade parallellt med sitt uppdrag även andra byggnader i närområdet, däribland Fågelmuseet i Jönköpings stadspark. År 1919 avresta Öberg till Kalifornien, men återvände till Jönköping år 1923 och startade ett eget arkitektkontor.

Öbergs verksamhet i Jönköping blev mycket omfattande och sträckte sig även till närområden såsom exempelvis Huskvarna, Gränna, Sandseryd, Eksjö, Habo och Skillingaryd. Öberg var även huvudarkitekt för Jönköpingsutställningen 1928.

Enligt Anders Franzens biografi: *Oskar Öberg, arkitekt i Jönköping*. (Jönköpings Länsmuseum, 2007) finns 13 byggnadsverk i Jönköpings trakten, som kan tillskrivas Öberg.

Karaktärisering av Klubban 3.

Öbergs arkitektur under 1930-talet präglas av funktionalismen, där målet var att bygga billigt, funktionellt och med ambitionen att få in mesta möjliga luft och ljus till varje bostad. Funktionalismen innebar att husets utformning ska vara underordnad dess funktion. Form följer funktion var ett vägledande förhållningssätt. Funktionalismens hus utformades ofta som geometriska volymer där fasaderna hade ett medvetet lågmålt formspråk utan dekorativ utsmyckning.

Öbergs fasader var ursprungligen slätputsade, enkla och odecorerade, men avfärgade i en ljus kulör. Vindskivor och fönsterfoder var smala och målade i fasadens ljusa kulör.

Idag är fasaderna förändrade genom en tilläggsisolering med spritputs som färgats i en ljusbrun kulör. Den norra gaveln har fått en gul tegelbeklädnad. Fönstren har fått markerade vita målade fönsteromfattningar.

Gavel mot Drottninggatan

Plåtklädda originalfönster

Fönstren var ursprungligen utformad efter väl avvägda principer där byggnadens funktion ställdes i centrum och där sammanhängande glasytor eftersträvades. Fönstren var kopplade, sidohängda samt placerade i fasadlivet. Fönstren var två lufter, respektive fyra lufter närmast gavlarna. Fönsterbågarna var tunna och smäckra och antagligen utan markerade fönsteromfattning.

Idag är fönstren ursprungliga, förutom att de har fått en plåtbeklädnad, antagligen i samband med att fasaderna tilläggsisolerades.

Balkongerna utformades ursprungligen efter funktionalismens strävan att få in ljus och frisk luft. Öbergs balkonger, som placerades i trapphusen, karaktäriseras av rätvinkliga hörn med fronter täckta av sinuskorrigerad målad plåt.

Idag är balkongerna förändrade genom att en modernare korrugerad plåt ersatt den ursprungliga samt att förhöjda räcken av aluminium adderats.

Portarnas entrépartier var ursprungligen stora, glasade, pardörrar, försedda med sparkplåtar nedtill som slitageskydd. Utformningen var, enligt tiden, omsorgsfullt genomtänkt och utförandet hantverksmässigt. Karmarna var tillverkad i trä liksom dörrbladen vilka antagligen också var målade med en mörk fernissa.

Modernismens entrépartier hade, inte sällan, ekpanel med en klar linoljefernissa, samt i flerfamiljshus, ofta uppglasade, med syftet att få in rikligt med ljus i trapphusen.

Nuvarande entrédörrar mot Brahegatan kan vara de ursprungliga men har en annan form än vad de ursprungliga ritningarna visar. Dörrarna mot gården, Berzeliigatan, är av nyare sort och utformade som glasade pardörrar.

Taken, som är av sadeltaktyp, är idag belagda med röda tvåkupigt takpannor. Under 1930-talet byggdes husen hantverksmässigt och takkonstruktionen gjordes mindre materialkrävande med en nätt och stiliserad takfot. Öbergs tak utformades sluttande, med en svensk takstol, som möjliggör inredda torkvindar, samt var belagd med taktegel.

Takkuporna är elegant utformade, låga, diskreta och har tvåluftsfönster anpassade efter fasadens fönster. På taken finns även halvrunda takkupor, så kallade homejor, vilka tillika är utformade låga och diskreta.

Idag är takkuporna något förändrade gentemot de ursprungliga ritningarna.

Fasad mot Berzeliigatan

Resonemang kring lagstadgat skydd

Fastigheten, Klubban 3, ingår i område, F 69, riksintressen för kulturmiljövården, samt Jönköpings kommuns kulturminnesvårdsprogram från år 1988.

Fastigheten saknar dock skydd i detaljplan genom exempelvis q-märkning.

Riksintresse för kulturmiljövården

Enligt miljöbalkens 3 kap. 6 §, ska kulturvården skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada kulturmiljön. Enligt NSF 2005:17 innebär "en påtaglig skada på kulturmiljön" att en åtgärd mer än obetydligt skadar något eller några av de kulturvården som utgör grunden för riksintresset eller om en negativa inverkan blir så stor att området i något avseende förlorar sitt värde som riksintresse.

Motiveringen för riksintresse F 69 är "bebyggelse av flerbostadshus som är karaktäristisk för 1920-talets klassicism och funktionalismen".

Enligt min bedömning innebär en addering, av takkupor, inte att kulturmiljöns läsbarhet förändras menligt.

Jönköpings kommuns kulturminnesvårdsprogram

Jönköpings läns museum skriver i kulturhistorisk utredning, "Torpa i Jönköping..." (Rapport nr 9 1983) att "Den enhetliga fasadutformningen är av en stor betydelse för stadsbilden och knyter samman den funktionalistiska epoken med den äldre bebyggelsen i centrala Torpa". Som riktlinje bör man vara "återhållsam med tillskott av nya större takkupor och takfönster..."

Fastigheten har två takkupor mot Berzeliigatan, vilka är i enlighet med arkitekt Öbergs ursprungliga ritningar.

Enligt PBL 8 kap. 13 § (Förbud mot förvanskning) får en byggnad, som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt, inte förvanskas.

En förvanskning är, enligt Mark- och miljööverdomstolen:

- en åtgärd som ger ett dominerande uttryck och avviker från det enhetliga intryck som bebyggelsen har.
- om ett för byggnaden väsentligt karaktärsdrag har försvunnit.
- om åtgärderna förändrar på ett betydande sätt byggnadens utformning och uttryck.
- om åtgärden medför ett främmande inslag för taklandskapet och byggnadens arkitektur.
- om åtgärden skapar en volym som bryter fasadens karaktär.

Om befintliga takkupor och homejor måste ändras, får ändringen inte påverka byggnadens karaktär.

Enligt PBL 8 kap. 17 § (Ändring av en byggnad) ska ändringar utföras varsamt så att hänsyn tas till byggnadens karaktärsdrag, byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden.

Min tolkning av varsam ändring är att:

- nya takkupor kan placeras mot innergården. Dessa bör inte bryta takfotens linje, utan placeras något inskjutna så att åtminstone två pannrader av taket återstår.
- homejor endast placeras mot gatan och att storlek och antal anpassas efter aktuell byggnad.
- Plåtarbeten, på taken, ska ha samma kulör som takpannorna.

Antikvarisk bedömning

Trots att fastigheten, Klubban 3, idag är förändrad, genom främst en tilläggsisolering, kan ändå arkitekt Öbergs ursprungliga formspråk skönjas. Kvar finns fasadernas enkla och ljusa arkitektur. På taket finns ursprungliga takkupor och halvrunda takkupor.

Föreslagna åtgärder, dvs. inredning av vindsutrymmen med varsamt anpassade takkupor och homejor, kommer inte att förändra kulturmiljöns läsbarhet, eller förvanskar byggnadens formspråk menligt.

Enligt min bedömning kommer föreslagna åtgärder / förändringar, inte att påverka kulturmiljön eller byggnadens kulturhistoriska värden inte i så stor utsträckning att, miljöbalkens 3 kap. 6 §, *påtaglig skada på riksintressen*, eller att PBL:s 8 kap. 13 §, *förvanskningförbud*, är tillämpliga.

Jesper Kallhed

Jesper Kallhed (Sakkunnig avseende kulturvärden SC1095-17)